

ОД КАКО СЕ ЗЕМЉА ОХЛАДИЛА

(одломак из предговора)

Нада Милошевић Ђорђевић

Док је српска наука о народној прози пратила европску науку, прозна наративна грађа је од самог почетка представљала прворазредни извор за проучавање не само са националног него и са међународног становишта. Постојање усмене, народне прозе у нас може се пратити од XII века, али њено систематско сакупљање почиње од појаве Вука Караџића. У предговору Рјечнику 1818. године Вук наглашава богатство српских народних приповедака и дели их на „женске и мушке”. Као карактеристике женских истиче дужину и чедност, а мушких делом склоност ка смешном и привид реалног. Уносећи у Рјечник неке народне обичаје, веровања, предања о историјским личностима, пословице и друге народне умотворине, забележио је и неколико прича махом шаљивих. При том се пожалио на тешкоће око њиховог „писања” (записивања): „Ја сам се овде, око ови ђекоји мали, толико мучио, да би наши ђекоји списатељи могли готово читав роман написати...” То је можда и разлог што је после прве збирке од дванаест, углавном „мушких” приповедака, које је заједно са 166 загонетки по сећању објавио 1821. године у Новинама српским у Бечу, Вук чекао више од тридесет година да се појави са новом, обимном збирком. Свестан тежине задатка, он је већ 1821. имао јасно одређен циљ. „Читав човјечји вијек требао би једном безбрижном човјеку да скупи све наше народне пјесме, приповијетке, приповијести, загонетке, обичаје и ријечи... А оваке народности треба купити док се нијесу просвјештенијем и новијем модама загушиле и искоријениле”.

Уз помоћ Јернеја Копитара Вук је упознао културну атмосферу епохе, њене најважније људе, приближио се хердеријанству, идејама о природној поезији. Прихватио је мисао о неопходности заснивања сваке националне уметничке књижевности на народној, приклонио се изједначавању генија језика са генијем литературе и Гримој теорији о праисконској спрези језика и народне књижевности. Утолико је осећао и већу одговорност. У предговору збирци из 1821. указао је на неопходност верног бележења „народне књижевности” (треба је „вјерно”, „чисто” и „непоқварено” скупити), али је нагласио и да „у писању приповиједака већ треба мислити и ријечи намештати” (али опет не по своме укусу него по својству српскога језика). Није случајно што је предговор поновио у збирци штампаној у Бечу 1853. године нити што је у огласу за њу истакао да „као што су пјесме углед народног језика наше народне поезије, тако ће ове приповијетке бити углед народног језика у прози”. Да би оне то постале, себи је дао право да „ријечи намјешта”, да приповетке редигује и стилизује. Формално недозвољено са становишта такозване „модерне” фолклористике, Вук је суштински то право имао, јер је одрастао у народу уз усмену, изворну причу и сам постао изванредан приповедач. Био је то и захват увођења народног језика (тршићког говора) у темеље нове прозне књижевности, њено заснивање на фолклору.

Збирка под насловом „Српске народне приповијетке” садржи 50 приповедака. За сваку од њих Вук наводи име сакупљача или казивача, територију одакле запис потиче, понекад и околности под којима је прича приповедана или записана, затим, указује на варијанте („...Као што се пјесме по народу различно пјевају, тако се и приповијетке различно приповиједају”, „... оваку ми је од прилике послала...”, „...дао ми је једну написану...”) и набраја приповетке које је сам запамтио из Тршића. Тако се приближава захтевима модерне фолклористике. Остаје при подели на женске и мушке приповетке, запажајући да постоје приповетке, ако и песме, „које су између женскијех и мушкијех”. Дефиниције даје опширније и прецизније него у Рјечнику.

„Женске су оне којима се приповиједају којекаква чудеса што не може бити, а мушке су оне у којима нема чудеса, него оно што се приповиједа рекао би човјек да је заиста могло бити”. „Мушке” затим разврстава на „дугачке и кратке”, да би нагласио да неке од њих могу бити „смешне и шаљиве”.

Од Вукових мерила класификације на основу елемената фантастичног и реалистичног, озбиљног и шаљивог у причи поћи ће и сви наши каснији истраживачи, обраћајући пажњу и на структуру приповедања. У Вуковој збирци из 1853. појавили су се антологијски примери готово свих приповедних врста које обухвата савремена класификација. Не дајући термине, већ бројеве и наслове приповедака, Вук је непогрешиво, према садржини, у оквир „женских” приповедака увео бајке, легенде и приче о животињама, а у оквир „мушких” приповедака – новеле и шаљиве приче (дуже и краће). Анегдоте и басне тада није штампао; у збирку је унео само предања развијених сижеа. Следећи поделу приповедне прозе браће Грим на приповетке, пре свега бајке (Märchen) које су „поетичније” и предања (Sagen) која су „историчнија”, Вук их одваја од приповедака као посебну категорију народне прозе и ставља у своју књигу „Живот и обичаји народа српскога”, коју је замислио као својеврсну историју српске митологије, али је за живота није објавио.

После Вукове збирке из 1853. објављен је 1870. године зборник приповедака из његове заоставштине и из раније штампаних дела. После његове смрти наставља се убрзано сакупљање приповедака на целом јужнословенском терену. Појављује се низ збирки, а у већини часописа отварају се рубрике у којима се објављују записи са терена чија је аутентичност у обрнутој сразмери са редиговањем сакупљача. До изражаја долази огромно богатство приповедачких врста. Класификовање приповедака и предања тече углавном у једној равни, при чему се, осим у збиркама Веселина Чајкановића, остављају по страни предања недовољно развијене фабуле, а за она која се обухватају употребљавају се термини: легенда, скаска, кажа, прича о местима.

Извор:
Наставна теорија и пракса 1, Зона Мркаљ
Издавачка кућа „Klett”, Београд, 2008.